

SALIJSKI ZAKON I KAZNA KASTRACIJE

SALIC LAW AND PUNISHMENT BY CASTRATION

Grozdana Milović-Karić*, Đorđe Milović**

SUMMARY

Lex Salica was made at the end of the 5th century and it governed the Salian Franks. In those times, there were other so-called *leges barbarorum*, which together formed (as well as *Lex Salica*) important source of early feudal law in Western Europe. *Lex Salica* included common law of the Salian Franks which was adopted by the government and therefore had the effect of the law. Most provisions included punishment by whipping, and there were two cases of punishment by castration, although, the alternative to this punishment was a hefty fine that a slave could never pay.

Punishment by castration in *Lex Salica* was intended only for male slaves (while it was strictly forbidden to punish free people in this way) in two cases:

- A slave "had sexual relations" (presumably involuntary) with another master's female slave, if such act caused the death of said female slave.
- A slave committed burglary (breaking and entering)

The existing legal texts do not provide a clue as to who performed the castration of these slaves.

Key words: History of law, 5th century, physical punishment, castration, *Lex Salica*.

* Diplomirana pravica, Rijeka

** Umirovljeni profesor pravne povijesti Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci.
Adresa za dopisivanje: Prof. dr. sc. Đorđe Milović, Ul. dr. Zdravka Kučića 41, 51000 Rijeka

UVOD

Od konca V. stoljeća, kada su stvorene prve germanske države na teritoriju bivšega Rimskog Carstva, nastaju tzv. *leges barbarorum*¹. To su pretežno (ali ne i isključivo ili barem ne sve) bile zbirke običajnih prava pojedinih plemena čija su imena nosila u nazivu. Osim običajnog prava dotičnog plemena, neke od ovih zbirki (većina se njih naziva *Lex*) objedinjavale su u sebi i upute, pa čak i pravne norme vladareve. Pisane su uglavnom latinskim jezikom. U svakom su slučaju važan izvor ranofeudalnog prava u zapadnoj Europi. U grupu najznačajnijih² spada i tzv. *Lex salica* ili Salijski zakon koji je sadržavao običajno pravo Salijskih Franaka (dakako, prihvaćeno od državne vlasti). Nastao je koncem V. stoljeća i (kao što se iz samog njegova naziva vidi) vrijedio je za Salijske Franke.

Regulira, istina, raznoliku pravnu materiju, ali ponajviše odredaba ima iz kaznenog prava. Dakako, u skladu s promjenama koje su s vremenom nastajale u Franačkoj državi, i Salijski se zakon tijekom vremena mijenjao i dopunjavao. Postoji nekoliko prijepisa ovog zakona, koji se ponešto razlikuju. Ni broj članaka nije isti u svim rukopisima, pa neki od njih sadrže 69 članaka, neki 70, a neki 99³. Mi se ovdje služimo najstarijim rukopisom koji sadrži 69 članaka. Riječ je o tekstu Salijskog zakona u prijevodu Puhan – Mikulandra⁴.

Kada je riječ o Franačkoj državi⁵, treba imati na umu da je ta država u svome višestoljetnom razvoju i širenju, uz brojne druge države, državice i njihove dijelove⁶, obuhvatila i zapadni dio Hrvatske⁷. Stoga je proučavanje franačkog prava, a preko njega i zdravstvene kulture i stav toga prava prema njoj, od znatnog interesa i sa stajališta izučavanja zdravstvene kul-

¹ Naziv dolazi otud što su Rimljani germanska plemena i njihove etničke skupine nazivali barbarima.

² Pored *Lex Ripuaria*, *Ewa Chamavorum*, *Lex langobardorum*, *Lex Burgundorum* itd.

³ Dr. Marijan Horvat – dr. Konstantin Bastalić – dr. Hodimir Sirotković, *Rječnik historije države i prava*, Zagreb, 1968., str. 446.–447.; dr. Ljubica Kandić, *Praktikum iz opšte historije države i prava*, Beograd, 1968., str. 85. (bilješka); dr. Albert Vajs – dr. Ljubica Kandić, *Opšta historija države i prava*, Beograd, 1971., str. 86; Konstantin Bastanić, Bogdan Krizmanić, *Opća historija države i prava*, Zagreb 1976., str. 89.–92.; Lujo Margetić, *Opća povijest prava i države*, Rijeka, 1998., str. 58.–60.

⁴ Puhan I. – Mikulandra N. *Salijski zakon*, Beograd, 1951.

⁵ Iako se formirala koncem V. stoljeća u sjeveroistočnom dijelu današnje Francuske.

⁶ Tako je za nekoliko stoljeće svojega razvitka obuhvatila cijelu današnju Francusku – izuzimajući Bretanju, dio Španjolske, dijelove Njemačke te područja Belgije, Nizozemske, Češke, Austrije, Švicarske, sjeverne Italije, Slovenije i zapadne Hrvatske.

⁷ Konstantin Bastaić – Bogdan Krizman, *Opća historija države i prava. Pregled razvitka*, Informator, Zagreb, 1976., str. 81.

ture na našem području u daljoj prošlosti. To je upravo ono zbog čega bi i ova tema mogla biti zanimljiva.

Lex salica sadržavao je propise i o malom broju delikata koji su bili zaprijećeni kaznom kastracije pa se na ovom kuriozitetu ovdje i zadržavamo. Radilo se o deliktima kako slijedi.

KRAĐE KOJE JE POČINIO ROB

TEŠKA KRAĐA KOJU JE POČINIO ROB

Propis članka XII. Salijskog zakona, koji tretira ovaj delikt, nosi naslov “O krađama i provalama robova”. Točkom 1. ovog članka propisuje se bičevanje sa 120 udaraca roba koji bi ukrao nešto u vrijednosti od dva dinara⁸, ako se ukradena stvar nalazila “izvan kuće”. No točka 2. istog propisa određuje: “međutim, ako ukrade nešto što vrijedi 40 dinara, treba da bude uškopljen ili da plati šest solida; gospodar toga roba treba da na opravdan zahtjev oštećenoga nadoknadi štetu i kamatu.”

Kao što se iz same formulacije propisa i iz njegova naslova vidi, propis je nedovoljno precizan i ostavlja prostora za različita tumačenja. Ako bi se vodilo računa samo i striktno o zakonskoj formulaciji, moglo bi se zaključiti da je ovdje riječ o deliktu obične krađe, odnosno o običnoj krađi predmeta u vrijednosti od 40 dinara (tj. jednog solida). Držimo da bi taj zaključak svakako bio pogrešan. Činjenica da se u naslovu ovog propisa spominju “provale robova” i što se u prethodnoj točki 1. traži da se ukradeni predmet nalazio “izvan kuće”, upućivalo bi na to (iako je zakonodavac propustio to kod ovog delikta izričito naglasiti) da se ovdje moralo raditi o teškoj krađi, odnosno o krađi počinjenoj provaljivanjem. U to nas uvjerava i propis članka XL. – točka 4. istog zakona, koji kaznu kastracije za roba propisuje samo za krađu predmeta veće vrijednosti. U ovom, dakle, slučaju nemamo doduše krađu predmeta veće vrijednosti, ali je sam način počinjenja krađe (provaljivanjem) takav da upućuje na povećanu društvenu opasnost i djela i počinitelja, pa ju je samim time zakonodavac smatrao teškom, a ne običnom krađom. Zbog toga je upravo ovo djelo i zaprijećeno kaznom kastriranja, a ne šibanjem bičem.

⁸ Za orijentaciju, 40 dinara = 1 solid.

KRAĐA PREDMETA VEĆE VRIJEDNOSTI KOJU JE POČINIO ROB

Članak XL. Salijskog zakona opsežan je i sadrži 11 točaka. Nosi naslov “Ako rob bude okrivljen za krađu”.

Na delikt o kojemu je ovdje riječ odnosi se točka 4. ovoga članka. No kako je čitav članak XL. prilično konfuzan, nesređen i pravno nedotjeran, zahtijeva se velik oprez i preciznost pri tumačenju svake pojedinosti koja se želi posebno izvući i objasniti. Čitav članak govori o krađama. Ako bi se radilo o “većoj krivici” roba, što bi imalo značiti: o težoj krađi i to baš o takvoj zbog koje bi slobodan čovjek (kada bi bio počinitelj) morao platiti 35 solida kazne, rob bi za isti takav učin imao primiti 121 udarac kao tjelesnu kaznu. Tek sada dolazi do onog za nas zanimljivog dijela točke 4. ovog članka, i možemo ga ispravno shvatiti. Taj dio propisa glasi: “...Ali, ako rob prizna za vrijeme svog mučenja, tj. prije nego što je primio 120 udaraca, treba biti uškopljen, ili da plati šest solida. Gospodar roba u tom slučaju treba oštećenome nadoknaditi štetu.”

I u ovom slučaju, kao i kod delikta prije izloženog pod “1”, kazna kastracije propisana je alternativno s novčanom kaznom u iznosu od šest solida (tj. 240 dinara). Kada se ima na umu da se radi o visokome novčanom iznosu, kao i imovno stanje robova (ako je faktički, s obzirom na svoj status i prilike pod kojima je živio i radio, uopće i mogao imati bilo kakav novac), gotovo bi se sigurno moglo zaključiti da je alternativno propisana novčana kazna bila čista fikcija i da je realna kazna, koja je u tim slučajevima pogađala roba, bila upravo kastracija. S druge strane teško je i zamisliti da bi robovlasnik, želeći spasiti svojega roba od kastracije, platio za njega tako visok novčani iznos, kada se zna da je rob služio kao sredstvo rada i da se kastriranjem nije smanjivala njegova fizička iskoristivost u radu. To prije što je vlasnik roba u svim takvim slučajevima bio obavezan oštećeniku nadoknaditi štetu.

OBLJUBA TUĐE ROBINJE KOJU JE POČINIO ROB, KVALIFICIRANA SMRĆU

Članak XXV. Salijskog zakona nosi naslov “O bludu robinja”. Uz brojna pitanja koja nas ovdje trenutačno ne zanimaju, ovdje su sadržani i propisi o obljudi tuđe robinje od strane roba. “Tuđom robinjom” se, naime, smatra svaka robinja koja ne pripada istom robovlasniku kojemu pripada rob počinitelj. Ako se u tom slučaju radi o običnoj obljudi (bez posljedica za život obljubljene tuđe robinje), zakon propisuje za roba počinitelja tjelesnu kaznu od 300 batina ili da gospodaru obljubljene robinje plati 120 dinara,

odnosno tri solida⁹. Nas, međutim, ovdje posebno zanima onaj dio propisa istog članka koji glasi: “Ako rob obljubi tuđu robinju i zbog toga zločina robinja umre, rob će ili platiti gospodaru robinje 240 dinara, što iznosi šest solida, ili će biti uškopljen. Gospodar roba će nadoknaditi vrijednost robinje.”¹⁰

Svi elementi bića ovog kaznenog djela dovoljno su jasni, osim elementa smrti obljubljenе robinje. Točnije rečeno, sasvim je jasno da se kod ovog delikta traži nastupanje smrti obljubljenе tuđe robinje i to je za ovaj delikt *conditio sine qua non*. Nije, međutim, sasvim jasno radi li se ovdje o smrti kao posljedici kakva ranjavanja napadnute robinje (posebno drastična primjena sile, razdiranje pri činu obljube ili sl.). Iako je i ta mogućnost, naravno, uvijek uključena, rekli bismo s prilično sigurnosti da je zakonodavac mislio na smrt obljubljenе tuđe robinje. Primjerice, takav slučaj bi, po našem mišljenju, postojao i kada bi obljubljenа tuđa robinja počinila samoubojstvo zbog nanesene joj “nepravde” (ako bi ovu obljubu tako shvatila i doživjela), zbog povrede časti i dostojanstva, razdjevičenja ili zbog bilo kojih drugih razloga čije izvorište leži u obljubi tuđeg roba nad njom. Za razumijevanje ovakva zakonodavčeva stava potrebno je imati na umu osnovnu okolnost: da se ovim propisom prvenstveno (a vrlo vjerojatno i isključivo) nastojalo zaštititi imovinska prava robovlasnika, koja su u takvim slučajevima bila oštećena. Naime, gubitak jedne robinje za robovlasnika je predstavljao gubitak materijalnog dobra određene vrijednosti. Svakako, kazna kastracije i ovdje je propisana alternativno s novčanom kaznom od šest solida (odnosno 240 dinara). Odvojeno od ovoga, gospodar roba počinitelja¹¹ zakonom je bio obvezan nadoknaditi štetu vlasniku umrle robinje, koja mora, naravno, sadržavati punu vrijednost te robinje.

ZAKLJUČAK

Kastracija se u Salijskom zakonu pojavljuje kao kazna uvijek i isključivo za robove kao počinitelja delikta.

Kastracija slobodnih ljudi propisana ovim zakonom bila je ne samo zabranjena, nego i zapriječena iznimno visokom novčanom kaznom od 200

⁹ *Lex Salica*, članak XXV., toč. 8.

¹⁰ *Lex Salica*, čl. isti, toč. 7.

¹¹ Jer gospodar roba odgovara za štete koje poćini njegov rob.

solida, odnosno 8.000 dinara¹². To je ujedno i najveća kazna predviđena za bilo koji delikt osakaćenja iz članka XXIX. Zakona.

Kazna kastracije propisana je uvijek uz novčanu kaznu od šest solida (odnosno 240 dinara), kao alternative.

Budući da je kazna kastracije propisana samo za robove-muškarce, ako bi neki od delikata ove vrste počinila žena-robinja, za nju je predviđena novčana kazna u istom iznosu¹³ ako bi njezin gospodar htio ovu kaznu za nju platiti, inače na nju se primjenjuje tjelesna kazna od 144 udaraca bičem¹⁴.

Ne zna se tko je nad osuđenim robovima obavljao sam čin kastracije.

SAŽETAK

Lex Salica nastao je koncem V. stoljeća i vrijedio je za Salijske Franke. U tom vremenu nastajali su i drugi tzv. *leges barbarorum*, koji su svi zajedno predstavljali (kao i *Lex Salica*) važan izvor ranofeudalnog prava u zapadnoj Europi. *Lex Salica* sadržavao je običajno pravo Salijskih Franaka, koje je državna vlast prihvatila, pa je imao važnost zakona. Ponajviše odredaba sadržao je iz domene kazni bičevanja, u dva slučaja poznavao je i tjelesnu kaznu kastriranja, doduše alternativno uz visoku novčanu kaznu za koju treba pretpostaviti da je rob faktički nije mogao platiti.

Kazna kastriranja u *Lex Salica* bila je predviđena samo za robove-muškarce (dok je za slobodne ljude ova vrsta kazne bila strogo zabranjena) i to u sljedeća dva slučaja:

- Kada rob "obljubi" (pretpostavljamo nasilno) robinju drugoga gospodara, ako kao posljedica toga čina nastupi smrt te robinje.

- Kad rob počini tešku krađu (obijanjem).

Iz postojećih zakonskih tekstova ne može se zaključiti tko je nad ovim robovima obavljao sam čin kastriranja.

Ključne riječi: povijest prava, V. stoljeće, tjelesne kazne, kastracija, *Lex Salica*

¹² Članak XXIX. *Lex Salica* pod naslovom "O sakaćenju", toč. 9. doslovce propisuje: "Ako netko uškopi slobodnog čovjeka, presudit će se da plati 8.000 dinara, što iznosi 200 solida."

¹³ Dakle: šest solida, odnosno 240 dinara.

¹⁴ *Lex salica*, čl. XL., toč. 11. doslovce kaže: "Ako robinja bude uhvaćena u takvom zločinu zbog kojega rob treba biti uškopljen, tada ili gospodar treba, ako pristane, platiti za nju 240 dinara, što iznosi šest solida, ili ona treba primiti 144 udaraca bičem."